

Motion till riksdagen

1987/88:L417

av Alf Svensson (c)

om prioritering av äktenskapet som samlevnadsform inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen

Mot.
1987/88
L417-422

En kristdemokratisk syn på äktenskapet och familjen

Familjen är inte bara rent juridisk, social och ekonomisk kärna i samhällsbyggandet utan är och bör vara en kärlekens och solidaritetens gemenskap. Denna gemenskap lämpar sig på ett enastående sätt för att lära ut och överföra kulturella, etiska, sociala, andliga och religiösa värden, vilka är väsentliga för de egna familjemedlemmarnas och samhällets utveckling och välfärd.

Enligt kristdemokratiskt synsätt skall samhället, i synnerhet staten, skydda familjen genom ekonomiska, sociala och juridiska åtgärder i syfte att befästa familjens enhet och stadga, så att den kan fylla sin unika funktion. Stabila och fungerande familjeenheter är en nödvändig förutsättning för ett gott samhälle.

Med den målsättningen är det viktigt att lagstiftningen får en utformning sådan att den innebär ett stöd för stabila familjerelationer. Här spelar lagstiftningen kring äktenskapet en grundläggande roll. Det livsvariga äktenskapet bör prioriteras som samlevnadsform. Därmed markeras en medveten viljeinriktning från samhällets sida vilket garanterar rättssäkerheten och jämställdheten mellan makarna.

Den svenska utvecklingen på samlevnadsområdet har i långa stycken skapats av bristen på infrastrukturellt stöd från samhällets sida för stabila familjerelationer. Under 1960-talet och 1970-talet utvecklades kraftfulla kampanjer mot familje-äktenskapet som samhällselig institution. Hos lagstiftaren anammades då den s. k. neutralitetsideologin på samlevnadsområdet. T. ex. kunde man i propositionen om ändringar i giftermålsbalken (1973:32) läsa följande åsikt hos föredraganden: "Tanken är att samboende män och kvinnor som lever under samma sociala och ekonomiska förhållanden skall behandlas lika oberoende av om de har ingått äktenskap eller inte."

Denna neutralitet återfanns även i familjelagssakkunnigas betänkande (SOU 1981:85) där man till och med gick ännu längre i sitt synsätt och hävdade: "Det finns inte heller något skäl, varför samboende mellan ogifta inte skulle kunna betraktas som en fullt respektabel samlevnadsform, som fyller en egen uppgift."

Denna inriktning har skapat en rad problem. Och den fullföljdes genom propositionen 1986/87:1 i förslagen om utvidgad lagstiftning om äktenskapsliknande samboende.

I dagens lagstiftning betraktas äktenskapet som ett uppsägbart avtal vilket som helst. De ideologiska och normerande motiven för familjestabiliteten är i praktiken utmönstrade från lagstiftningen. Detta har inneburit en "profaniserad" syn på äktenskapet så att det till och med har lett till att vissa i föraktfulla ordalag talat om äktenskapet som en "hopplöst föråldrad" institution. Denna attityd som dels drivits i vissa medier, dels också har etablerats genom lagstiftarens inkonsekvens, har medfört att många har valt ett samboende utan äktenskap; inte för att man alltid insett de juridiska konsekvenserna utan därför att den "allmänna opinionen" sanktionerat ett sådant samboende som den respektabla samlevnadsformen. På så sätt kan man konstatera att den attityd som lagstiftaren uppvisar gentemot äktenskapet-familjen blivit normerande för många unga människor. Men detta har varit, enligt vårt synsätt, en olycklig normbildning.

Lagstiftningens normerande effekt har bl. a. förnekats av familjelagsakkunniga. Men den existerar alltså. Dessutom har den s. k. neutralitetsideologin i synen på samlevnad skapat rättsosäkerhet.

En fungerande familj med värme och sammanhållning är det mest centrala i livet för de flesta människor. Familjen som livsgemenskap utgör en förutsättning för ett gott och varaktigt samhälle. Utan fungerande hemmiljöer upphör också samhället att fungera. Den öppna familjen med omsorg om de egna och utomstående utgör grunden för samhällsgemenskap och kvartersgemenskap.

Skilsmäsoantalet inger stor oro. Familjesplittringen drabbar hårt, och orsakar skador och lidande främst för barnen. Sambandet mellan skilsmäsoor och psykiska problem bland barn är klarlagt. Skilsmäsoökningen har enligt vår uppfattning ett klart samband med äktenskapslagstiftningens försvagning och med den s. k. neutralitetsideologin i synen på äktenskap eller fri samlevnad. Denna inställning måste överges.

Mycket tyder på att Sverige har den största separationsfrekvensen i världen om äktenskap och samboende sammanräknas. Samhället har uppvisat en påfallande likgiltighet inför familjestabiliteten. I det avseendet intar Sverige en beryktad särställning.

Samhället måste ge makar stöd att undvika familjesplittring. Det kan ske genom att i opinionsbildningen betona värdet av ett moget och ansvarsfullt handlande i konflikter, att ge möjlighet till familjerådgivning, att genom rättsregler ge makarna tid och möjlighet att ordentligt tänka igenom sina beslut. Skilsmäso får inte vara ett enkelt sätt att lösa konflikter. Det får inte, som nu, vara ekonomiskt förmånligt att skiljas, eller att välja samboende framför äktenskap.

Ett typexempel där samboende gynnas framför äktenskap är när två pensionärer (som inte tidigare varit gifta och inte har gemensamma barn) vill skapa gemensamt hem. Tillsammans förlorar de nästan 9 000 kr. per år (enligt för 1988 gällande basbelopp) om de gifter sig. Väljer de samboende får de behålla sina pensioner fullt ut. Denna ojämlikhet till förmån för de samboende är som vi kristdemokrater ser det en uppenbar orimlighet.

Som ovanstående visat på finns det en rad både praktiska och ideologiska skäl bakom synen på behovet av en livsvarig och av samhället prioriterad samlevnadsform: äktenskapet. Men även rent juridiska aspekter pekar i samma riktning. Professor Anders Agell vid Uppsala universitets juridiska

fakultet har på ett förtjänstfullt sätt lyft fram de här frågorna i sin bok "Samboende utan äktenskap".

Mot. 1987/88
L417

I dagens svenska lagstiftning betraktas äktenskapet som ett uppsägbart avtal. Äktenskapets rättsverkningar har frigjorts från moraliska bedömningar. I stället ses lagstiftningen som en serie regler för att reglera en rad praktiska frågor mellan makar, t. ex. giftorätt och arvsrätt.

Men även på detta plan är den svenska neutralitetslinjen inkonsekvent och leder till en rad komplikationer. Det är logiskt ohållbart att samhället – staten – uppställer en rad regler för äktenskap, som ur allmänna skäl är motiverade, och sedan hävdar att det är likgiltigt om de enskilda väljer att ingå avtal som främjar dessa allmänna skäl.

Den svenska utvecklingen när det gäller den här typen av samlevnadsregler innebär dels att man erbjuder par ett avtal benämnt äktenskap, dels att man skapat en generell lagstiftning för samboende, där det är samhället, inte parterna frivilligt som faller avgörande om samboende föreligger eller inte. Denna utvecklingslinje innebär på sikt att samboende och äktenskap jämställs alltmer i juridisk mening. Frågan är då varför samhället skall ha flera rättsfigurer för samlevnad mellan man och kvinna.

Idag har vi i Sverige flera kategorier av samlevnadsfall som delvis behandlas olika; gifta, sambor med barn och sambor utan barn samt dessutom homosexuella sambor. Detta leder till rättssystematiskt dålig lagstiftning som medför risk för socialt och ekonomiskt otillfredsställande konsekvenser. Systemet innebär en svåröverskådlighet för de enskilda paren. Tillämpningsproblematiken ökar dessutom för de rättsliga myndigheterna.

Principiellt sett borde det inte finnas behov av att uppställa mer än en avtalstyp genom lagstiftning. Genom uppställande av tämligen detaljerade regler för samboende utan äktenskap har samhället idag skapat ett "andra klassens" äktenskap, och ett "tredje klassens" för homosexuella sambor, samtidigt som par som genom sin samlevnad velat avstå från lagreglering påtvingats sådan av samhället.

Speciellt märklig är den juridiska ram som skapats i och med lagen om homosexuella sambor. Den bygger på ett svagt eller i det närmaste obefintligt underlag. I förarbetena till lagen heter det (prop. 1986/87:124): "Visserligen har utredningen inte lyckats utröna hur vanliga homosexuella samboförhållanden är – — ." Trots denna brist på kunskap föreslog alltså regeringen den lag som nu gäller. Förutsättning för problemlösning är att problem föreligger. Genom lagen om homosexuella sambor försökte regering och riksdag ge en lösning på okända problem.

Sett i ett vidare perspektiv är ett regelsystem, äktenskapet, den bästa lösningen för att tillgodose flera viktiga mål. Den sakliga regleringen blir enhetlig. Systemet blir lättillämpat. Dessutom blir det lättare för den enskilde att bedöma sin egen juridiska situation. Äktenskapet bör alltså vara den normala rättsfiguren för fall av långvarig samlevnad mellan man och kvinna. I konsekvens med detta bör lagstiftningen vara restriktiv till lagstiftning om fri samlevnad. För rättsliga konflikter i det senare fallet kan en allmän skälighetsregel tillämpas.

Det är heller ingen tvekan om att lagstiftarens vacklande hållning i synen på samlevnad mellan man och kvinna har fått den effekten att giftermåls-

frekvensen påverkats i negativ riktning. En lagstiftning som prioriterade äktenskapet skulle också ha normativa effekter så att samlevande par i större utsträckning valde den rättsfigur som samhället tillhandahåller för just den typen av samlevnad. Det sistnämnda är en självklarhet som dessvärre hittills inte tyngt lagstiftaren.

Mot. 1987/88
L417

Det är angeläget att det sker en kartläggning av de förhållanden som inom samhällets samlevnadslagstiftning leder till att äktenskapet systematiskt missgynnas eller likställs med samboende utan äktenskap.

Samhällets syn på familjen-äktenskapet är en ideologisk knäckfråga. För den avslöjar synen på samhällets egen stabilitet. De naturliga sociala grupperna, av vilka familjen utgör den mest fundamentala, är viktiga, för det första därför att de gör det möjligt för människan att utveckla hela sin personlighet och påta sig ansvar för andra. För det andra är de naturliga sociala grupperna ett viktigt skydd mot totalitarismen. Den maktfullkomliga, centraliserade välfärdsstaten riskerar att utvecklas i kollektivistisk och totalitär riktning om inte de naturliga gemenskaperna är starka och de offentliga institutionerna avbalanserade. Familjens stabilitet och styrka är en viktig grund för ett stabilt demokratiskt samhälle. Därför bör det ligga i lagstiftarens intresse att stärka denna naturliga sociala gemenskap.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en utredning av de förhållanden inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen som leder till att äktenskapet missgynnas i förhållande till eller likställs med samboende utan äktenskap,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att lagstiftningen bör ges en sådan utformning inom familje-, skatte- och sociallagstiftningen att den uppmuntrar till ingående av äktenskap,
3. att riksdagen beslutar upphäva lagen om sambors gemensamma hem,
4. att riksdagen beslutar upphäva reglerna i ärvdabalken avseende sambor,
5. att riksdagen beslutar upphäva lagen om homosexuella sambor.

Stockholm den 25 januari 1988

Alf Svensson (c)